

Організація повнотекстових електронних ресурсів у Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського

В умовах сучасного суспільства бібліотеки стають активними провідниками упровадження інформаційних технологій, беруть на себе завдання зі створення інформаційних ресурсів, які виступають як зручне джерело текстів в електронній формі. Бібліотека нині виконує функції організації і зберігання власних та віддалених електронних ресурсів, забезпечення локального, онлайн-доступу до них на основі комп'ютерних та інтернет-технологій. За допомогою електронних інформаційних ресурсів також забезпечується більш широка доступність документів, надання яких з певних причин читачам утруднено або обмежено; здійснюється організація документів, що існують лише в електронній формі; надаються користувачам якісно нові можливості роботи з великими обсягами електронних даних. Переваги сучасних інформаційних технологій повною мірою проявилися у ресурсах «Наукова електронна бібліотека» та «Наукова періодика України» – інформаційних продуктах Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (НБУВ), що користуються підвищеним попитом науковців, галузевих фахівців, студентів.

Формування інформаційного ресурсу «Наукова періодика України» розпочалося в НБУВ у 2008 р. Нормативною базою для реалізації цього проекту стали Закон України № 537-V від 09.01.2007 р. «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 1111 від 17.10.2012 р. «Порядок формування Переліку наукових фахових видань України» та Наказ ВАК України і НАН України № 436/311 від 7.07.2008 р. «Про затвердження Порядку передавання електронних копій періодичних друкованих наукових видань на зберігання до Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», які передбачають передавання до НБУВ засновниками наукових журналів та збірників наукових праць електронних копій видань, при цьому НБУВ безоплатно розміщує ці копії на своєму сайті і забезпечує до них безкоштовний доступ.

У зв'язку з реконструкцією старого сайту НБУВ з вересня 2013 р. електронне зібрання «Наукова періодика України» було переведене на нову платформу (САБ ІРБІС) для реалізації сучасних інформаційних можливостей ресурсу, у т. ч. інтеграції «Наукової періодики України» в міжнародні науково-інформаційні системи. Програмно-технологічні рішення та технологічна підтримка інформаційного ресурсу «Наукова періодика України» здійснюються відділом програмно-технологічного забезпечення комп'ютерних мереж НБУВ. Для наукового опрацювання електронних матеріалів інформаційного ресурсу «Наукова періодика України» у САБ ІРБІС створено 130 відповідних полів та підполів, куди вносяться відомості про кожний журнал. Для реалізації сучасних

інформаційних можливостей ресурсу «Наукова періодика України» на нову пошукову платформу переведено 2300 наукових фахових видань (серед них 500 електронних аналогів нових назв періодичних видань, раніше не представлених у зібранні «Наукова періодика України», а також 56 наукових журналів, що існують тільки в електронній формі). Здійснюється постатейний розпис номерів періодичних наукових видань. На сьогодні в інформаційному ресурсі представлено майже 245 тис. повних текстів наукових статей, внесених до змісту електронних версій номерів періодичних наукових видань. Інформаційний ресурс «Наукова періодика України» представлений на веб-порталі НБУВ (<http://www.nbuv.gov.ua>). Основними перевагами оновленого пошукового інтерфейсу зібрання «Наукова періодика України» є:

- наявність повної інформації про публікацію: журнал, випуск, рік тощо;
- можливість наводити правильний бібліографічний опис наукових публікацій відповідно до ДСТУ;
- можливість здійснювати пошук публікацій за «Авторським покажчиком», «Покажчиком назв публікацій», можливість добирати всі публікації даного автора, наявні в електронному вигляді;
- проводити розширений пошук за ключовими словами із назв публікацій;
- можливість попереднього перегляду тексту без його завантаження на комп'ютер користувача (має бути встановлена програма для перегляду PDF-файлів);
- інтеграція інформації «Наукової періодики України» з «Реферативною базою даних».
- знаходження повного тексту наукової публікації у сучасному багатомовному пошуковому інтерфейсі Google з можливістю перегляду бібліографічного опису знайденої публікації.

<...> Перспективи розвитку інформаційного ресурсу «Наукова періодика України»:

- передбачається реалізувати пошук за розділами знань та спеціальностями ДАК України;
- представлення інформації про наукові публікації англійською мовою та у транслітерованому вигляді (відповідно до вимог наукометричних інформаційних систем);
- продовження роботи з ретроконверсії попереднього архіву періодичних видань. У Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського формується повнотекстовий інформаційний ресурс «Наукова електронна бібліотека»: книжковий архів електронних документів за пріоритетними напрямками науки, освіти, культури, економіки, виробництва, управління. Його мета – сформувати архів електронних бібліотечно-інформаційних документів і забезпечити їх доступність для всіх категорій користувачів. Це передбачає:

- збирання та забезпечення довготривалого збереження електронних документів;
- створення пошукового апарату до «Наукової електронної бібліотеки»;
- забезпечення доступності електронних документів для читачів ¹.

Пріоритетну тематику створення зібрання електронних інформаційних ресурсів «Наукової електронної бібліотеки» визначають Закон України № 3715-VI від 08 вересня 2011 р. «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», постанова Кабінету Міністрів України № 942 від 7 вересня 2011 р. «Про затвердження переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2015 р.» та постанова Президії НАН України № 263 від 21 вересня 2011 р. щодо організації виконання відповідної постанови Кабінету Міністрів України. Пріоритетною тематикою накопичення електронних інформаційних ресурсів є: науково-технічна (у т. ч. проблеми сучасного матеріалознавства), науково-природнича (зокрема, фізико-математичні науки, хімічні науки), інформаційні та комунікаційні технології, енергетика, природокористування, науки про життя (в тому числі ресурси медичного спрямування), біотехнології, нові речовини і матеріали (у т. ч. нанотехнології і технології наноматеріалів), суспільні та гуманітарні науки. Широко представлена у науковій електронній бібліотеці НБУВ довідкова література: словники, енциклопедії, довідники з усіх галузей знань ². Поповнення повнотекстових електронних інформаційних ресурсів «Наукової електронної бібліотеки» відбувається за рахунок:

- електронних аналогів друкованих видань або електронних видань, наданих правовласниками;
- електронних документів, запозичених із вільнодоступних інтернет-ресурсів;
- цифрових копій традиційних бібліотечних документів.

Потрібно відзначити, що комплектування електронної бібліотеки на базі запозичення документів з вільнодоступних інтернет-ресурсів потребує додаткових трудовитрат на моніторинг мережі, пошук, відбір та завантаження ресурсів. Електронні документи приводяться до форматів, що прийняті для використання у електронних бібліотеках (PDF, DJVU, CHM, FB2).

Отримання електронних версій документа від автора або видавця мінімізує витрати усіх учасників процесу виробництва та використання електронних зібрань, оскільки зараз документи практично всіх видів у процесі підготовки

---

¹ Самохіна Н. Ф., Пелюховська І. З., Матвієнко І. М. Створення архіву електронних документів як форма інформаційної діяльності бібліотек // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2013. – Вип. 38. – С. 104–115.

² Самохіна Н. Ф. Формування наукової електронної бібліотеки Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2012. – Вип. 34. – С. 13–17.

проходять стадію електронної форми. Отримання електронного ресурсу на мобільних носіях або електронною поштою здійснюється у вигляді електронної версії, що виникає на етапі створення документа. Інтернет-ресурси в будь-якому форматі можуть бути джерелом поповнення фонду бібліотеки у тому випадку, якщо вони відповідають тематичним, видовим критеріям відбору. Обмеження за способом подання документів виникають тоді, коли документ не може бути конвертований у формати, прийняті в даній електронній бібліотеці³. Програмно-технологічні рішення та технологічна підтримка інформаційного ресурсу «Наукова електронна бібліотека» здійснюються відділом програмно-технологічного забезпечення комп'ютерних мереж НБУВ.

Зібрання «Наукова електронна бібліотека» НБУВ комплектується такими видами електронних документів:

– наукові: монографії, матеріали наукових конференцій, збірники наукових праць (становлять 35 % загальної кількості інформаційного ресурсу);

– науково-популярні: нариси, інформаційно-аналітичні збірники, огляди (16 % інформаційного ресурсу);

– навчальні: підручники, навчальні посібники, навчально-методичні видання (29 % загальної кількості зібрання);

– довідкові видання: словники, енциклопедії, довідники, бібліографічні видання (11 % загальної кількості інформаційного ресурсу);

– літературно-художні: біографічні, історичні нариси, публіцистика (7 % інформаційного ресурсу);

– офіційні: закони, укази, постанови, розпорядження, акти;

– нормативно-методичні: стандарти, методичні посібники, інструкції⁴.

Опрацювання матеріалів ресурсу «Наукова електронна бібліотека» проходить відповідно до «Інструкції з бібліографічного опису електронних інформаційних ресурсів у САБ ІРБІС-64 у НБУВ», що була прийнята 13 березня 2013 р. на Науково-методичній раді НБУВ (відомості про електронне видання вносяться до 48 відповідних полів). Створюється бібліографічний опис електронного ресурсу, основними елементами якого є: статус доступу до документа (електронні інформаційні ресурси, позначені статусом «онлайн», можуть бути доступні для завантаження віддаленим користувачам; із статусом «локальний» – тільки для перегляду у читальних залах НБУВ. Це уможливорює вирішення проблем, пов'язаних з авторським правом для кожного електронного ресурсу); автор; назва; місце видання; видавництво; рік видання; обсяг; країна видання; мова видання; серія; переклад

---

³ Антопольский А. Б., Данилина Е. А., Маркарова Т. С. Правовые и технологические проблемы создания и функционирования электронных библиотек. – М.: ПАТЕНТ, 2008. – 207 с.

⁴ Самохіна Н. Ф. Архівування інформаційних ресурсів у системі формування електронної бібліотеки // Бібл. вісн. – 2012. – № 5. – С. 27–31.

назви; ключові слова; тип ресурсу (альбом, бібліографія, доповідь, довідник, енциклопедія, словник, життєпис, збірник праць, методичний посібник, монографія, науково-популярне видання, законодавчі акти, підручник, фотоматеріал, художня література, хрестоматія, періодичне видання тощо); персоналія; анотація (копіюється з електронного видання, знаходиться у мережі Інтернет або набирається вручну); відомості про повний текст (у якому форматі завантажений документ, наводиться розмір файлів); джерело інформації (для вирішення проблем, пов'язаних з авторським правом)⁵.

Аби читачі мали змогу здійснювати тематичні добірки електронних інформаційних ресурсів, спеціалістами відділу наукового опрацювання документів НБУВ проставляється розділ знань, електронному джерелу присвоюється систематичний індекс відповідно до класифікаційної схеми рубрикатора наукової бібліотеки. Треба відзначити, що зазвичай на порталах, де розміщено електронну бібліотеку, у т. ч. на порталі НБУВ, знаходиться повідомлення про те, що завантаження відповідних файлів може здійснюватися тільки з ознайомчою метою. Таке повідомлення дає змогу уникати порушень авторських прав. Воно ґрунтується на ст. 22 Закону України № 3792-ХІІ від 23.12.1993 р. «Про авторське право і суміжні права». Вказана норма закріплює один із випадків, на який не поширюється виняткове право власника авторських прав заперечувати проти використання його твору. Ідеться про відтворення одного примірника твору бібліотеками та архівами, якщо їх діяльність не спрямована на отримання прибутку і відповідний ресурс представлений для ознайомлення⁶.

На сьогодні загальна кількість бібліографічних записів у «Науковій електронній бібліотеці» (електронні книги) становить майже 35 тис., але, враховуючи багатотомність майже третини документів у електронній бібліотеці, загальна кількість опрацьованих за допомогою програмного середовища ІРБІС-64 електронних документів у «Науковій електронній бібліотеці» наближається до 50 тис.

Зібрання «Наукова електронна бібліотека» (електронні книги) розміщене на веб-порталі НБУВ (<http://www.nbuv.gov.ua>). Каталог електронної бібліотеки (тобто, бібліографічні описи і анотації документів) доступний онлайн. Також онлайн можна переглянути електронні аналоги видань, не захищені авторським правом. Решта повнотекстової інформації доступна лише у локальному режимі (у читальних залах НБУВ). «Наукова електронна бібліотека» (електронні книги)

---

⁵ Самохіна Н. Ф. Формування наукової електронної бібліотеки Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2012. – Вип. 34. – С. 13–17.

⁶ Самохіна Н. Ф. Архівування інформаційних ресурсів у системі формування електронної бібліотеки // Бібл. вісн. – 2012. – № 5. – С. 27–31.

тематично впорядкована за основними розділами знань. Є можливість пошуку за ключовими словами, автором, назвою, роком видання, місцем видання, типом документа.

Електронні інформаційні ресурси користуються підвищеним попитом з боку користувачів за теперішніх умов активного використання Інтернету. Тому вдосконалення системи бібліотечно-інформаційного обслуговування, основу якої становлять електронні ресурси бібліотеки, є пріоритетним напрямом інформаційної політики сучасної бібліотеки **(Самохіна Н. Організація повнотекстових електронних ресурсів у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського // Бібліотечний вісник. – 2014. – № 6. – С. 13–16).**